

Діагр. 6. Випуск книг і брошур за територіальною ознакою у 2016 році (I півріччя) (тираж, тис. пр.)

Проанализировано состояние украинского книгоиздания в первом полугодии 2016 года согласно ассортименту издательской продукции, ее языкового и территориального аспектов. Приведены статистические данные по выпуску книг и брошюр отечественных издательств разных форм собственности, в том числе сферы управления Госкомтелерадио.

State of Ukrainian bookpublishing in first half of 2016 is analyzed accordingly to assortment of publish products, lingual and territorial actives. Production statistics of books manufactured by largest national publish houses with different types of property form (including administration sphere of the State Committee in Television and Radio-broadcasting) are illustrated.

Надійшла до редакції 20 липня 2016 року

УДК 006.44:655.4/.5](477)

Галина Плиса,
завідувач відділу державної стандартизації
Книжкової палати України

Ефективне застосування стандартів — запорука якості видань

Проаналізовано стан оформлення книжкових видань суб'єктами видавничої справи, визначено перелік правових і нормативних документів з видавничої справи та ефективність їхнього застосування у професійній діяльності видавців.

Ключові слова: законодавчі акти, стандарт, видавнича діяльність, вид видання, вихідні відомості, титульний аркуш.

Книговидавнича справа є потужною галуззю серед інших з давньою історією та притаманною саме їй специфікою, оскільки спрямована на задоволення духовних, культурних та освітніх потреб суспільства.

Видавничу діяльність в Україні регулюють законодавчі акти державного та галузевого значення, а саме: закони України, укази Президента України, постанови уряду, розпорядчі документи Держкомтелерадіо, інших міністерств і відомств, а також міжнародні правові акти.

Основними законодавчими документами, що визначають окремі аспекти видавничої діяльності та які потрібно знати видавцям, є такі: Закони України "Про видавничу справу", "Про обов'язковий примірник документів", "Про авторське право і суміжні права", "Про інформацію", Постанова Кабінету Міністрів України "Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів" тощо. У правових актах чітко окреслено права та обов'язки видавців, виготовлювачів та розповсюджувачів видавничої продукції як суб'єктів видавничої справи, що забезпечують функціонування галузі загалом.

Зокрема у Законі України "Про видавничу справу" (ст. 23) закріплено положення щодо порядку випуску видань: "Кожний примірник видання повинен містити вихідні відомості. Перелік, зміст і порядок оформлення вихідних відомостей для кожного виду видань визначаються стандартами. Вихідні відомості оформляє видавець". Також наголошено: "Вихід у світ видання без обов'язкових для нього вихідних відомостей або з недостовірними відомостями не допускається".

Крім того, згідно з наказом Держкомтелерадіо від 28.11.2012 №313 "Про затвердження Порядку реалізації бюджетної програми "Випуск книжкової продукції за програмою "Українська книга" встановлено: "Книжкова продукція, яка випускається за програмою, повинна відповідати вимогам національних стандартів, інших нормативних документів з питань видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання".

Стандарти є найважливішою основою функціонування видавничої галузі. Окремі процеси видавничої діяльності регулює комплекс технічних нормативних документів, які

спрямовані на підвищення якості видавничої продукції та забезпечення повноти й точності даних про видання, що потрібні для інформування споживачів, створення автоматизованої бази видань, їхнього бібліографічного опрацювання, ведення статистичного обліку тощо. Ці нормативні документи в Україні належать до систем "Інформація та документація" і "Документація" та "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи", що об'єднують термінологічні, загально-технічні, організаційно-методичні стандарти, які встановлюють понятійний апарат видавничої галузі, правила представлення даних про видання з використанням бібліографічного опису документів, оформлення вихідних відомостей у друкованих та електронних виданнях тощо. Що стосується термінологічних стандартів, потрібно зазначити, що видавець має володіти основами спеціальної лексики, яку відображено як у термінологічних стандартах з видавничої справи, так і в галузевій довідковій літературі. Є також нормативні документи, пов'язані зі специфічними вимогами до певних видів видань. Так, наприклад, під час випуску навчальних видань і видань для дітей видавці мають враховувати ще й санітарно-гігієнічні, технічні та інші вимоги до їхнього виготовлення, викладені у галузевих стандартах — СОУ ("Стандарт організації України").

Потрібно зазначити, що сучасні стандарти в Україні розробляються на основі стандартів Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), членом якої Україна є з 1993 року. Положення розроблених національних стандартів відповідають положенням міжнародних стандартів та містять додаткові вимоги, викладені у законодавчих актах країни, а також ці стандарти ураховують багаторічний досвід фахівців у галузі видавничої справи.

Нині у видавничій сфері діє комплекс оновлених національних стандартів та інших нормативних документів, кожен з яких містить положення й правила щодо виконання окремих процесів під час підготовки до випуску та виготовлення різних видів видань.

Принагідно потрібно зазначити, що великий вклад у розвиток стандартизації видавничої справи внесла Книжкова палата України, виконуючи функції підкомітету "Видавнича діяльність" у складі Технічного комітету 101 "Технологія поліграфії" (при УНДПП, м. Львів). З 1992 до 2015 року в результаті копійної праці нею було розроблено та оновлено 16 національних стандартів з видавничої справи попри усі негаразди з фінансуванням та постійним реформуванням Держстандарту й відповідно затримкою своєчасного надання чинності розробленим стандартам.

Основними стандартами, які мають використовувати видавці у практичній діяльності, є ДСТУ 3017:2015 "Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять" (зауважуємо, що цей оновлений стандарт набув чинності від 01.07.2016) та ДСТУ 4861:2007 "Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості", які полегшують процеси оформлювання окремих елементів вихідних відомостей видань.

Так, за ДСТУ 3017 визначають види видань за різними класифікаційними ознаками: періодичністю, матеріальною конструкцією, структурою, зокрема й видом за цільовим призначенням, який потрібно розміщувати на останній сторінці книжкових видань (наприклад, "наукове видання", "літературно-художнє видання", "довідкове видання", "рекламне видання" тощо).

ДСТУ 4861 є основним стандартом, який містить склад вихідних відомостей, форму подання та розміщення їх у книжкових, періодичних і продовжуваних, нотних й аркушевих виданнях, а також приклади їхнього оформлювання. Вихідні відомості — це комплекс даних, наведених у

виданні, які призначено для його ідентифікування, інформування споживачів, бібліографічного опрацювання й статистичного обліку.

Крім цих стандартів, є й інші, положення яких стосуються окремих елементів неперіодичних видань: ДСТУ 3814:2013 "Інформація та документація. Міжнародна стандартна нумерація книг" та ДСТУ 7343:2013 "Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація нотних видань", які містять положення щодо подання та розміщення у виданнях ISBN і ISMN; ДСТУ 7157:2010 "Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості", який установлює їхні основні види, елементи вихідних відомостей та розміщення в електронних виданнях; ДСТУ 7342:2013 "Інформація та документація. Видавничі анотації. Правила складання та подання у виданнях", у якому подано положення щодо змісту, форми, складу та обсягу видавничої анотації; ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "СІБВС. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання" та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 "СІБВС. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання", відповідно до положень яких складають бібліографічні описи видань у макеті анотованої каталожної картки та в списках використаної літератури; ДСТУ ГОСТ 7.84:2008 "СІБВС. Видання. Обкладинки та палітурки. Загальні вимоги та правила оформлення", який містить правила розміщення вихідних відомостей на обкладинках (палітурках) видань і на їхніх корінцях.

Окремих видавців цікавить: чи потрібні видавничі стандарти взагалі, чи не заважають вони в роботі? Дивними вбачаються такі запитання, але на них потрібно відповісти, оскільки виникають вони навіть у досвідчених фахівців, які вважають що стандарти знати й вивчати не потрібно, можна також розсилати обов'язкові примірники видань на власний розсуд, порушуючи відповідні законодавчі документи України, на виданнях можна проставляти ISBN іншої країни тощо. Безумовно, погодитися з цим не можна, оскільки науково-технічний прогрес неможливий без використання стандартів у будь-якій галузі, зокрема й у видавничій, оскільки "стандарт... спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній сфері" (Закон України "Про стандартизацію").

Подаючи інформацію про видання, а саме його вихідні відомості за встановленими правилами, видавець буде впевнений, що його однозначно зрозуміють передусім потенційні читачі, а також усі ті, хто причетний до процесу оприлюднення видання, а це працівники бібліотек, книгарень, архівів, інформаційних центрів, різних фондів, Книжкової палати України, основною функцією якої є довічне зберігання всіх видань, випущених українськими видавцями. А значить, нинішні й прийдешні покоління читачів знатимуть, чиє це видання — якого автора, видавця, хто його уклав, який відомий учений був науковим чи відповідальним редактором, рецензентом тощо, а також про що воно, тобто яку інформацію (про це пишуть в анотації) споживачі отримають, прочитавши це видання. Усе означене можна одержати тільки тоді, коли відомості про книгу однозначно, зрозуміло, правильно, достовірно, точно, а головне уніфіковано, структуровано подано у виданні, тобто за встановленими у стандартах правилами щодо їх наведення та розміщення, а не хаотично та як кому заманеться. Тоді відомості про книгу будуть однозначно відображені в усіх різноманітних каталогах, бібліографічних покажчиках, зокрема "Літописі книг" (видається з 1924 року Книжковою палатою України), базах даних видань. В іншому разі інформацію про видання для нинішніх і прийдешніх поколінь буде втрачено.

Численна "армія" фахівців працює разом із видавцем, щоб допомогти йому оприлюднити випущені видання,

донести їх до читача й зберегти відомості про них в інформаційному просторі країни. І насамперед видавець має бути зацікавленим у цьому та бути вдячним фахівцям, які опрацьовують видання, за те, що його книга не загубиться у книжковому "морі", а посяде власне, особливе місце. І тільки обізнаність у видавничих стандартах і законодавчих документах може допомогти в цьому. Іншими словами, стандарти полегшують професійну діяльність видавців.

Крім того, за якісно оформленим виданням визначають професіоналізм тих, хто був причетний до його створення, а це сприяє успішній реалізації видання на книжковому ринку.

Книжкова палата України володіє найповнішою інформацією про стан оформлення видань відповідно до положень нормативних документів, оскільки згідно із завданням, визначеним статтею 27 Закону України "Про видавничу справу", вона постійно досліджує "дотримання суб'єктами видавничої справи положень національних стандартів щодо оформлення вихідних відомостей у виданнях". Однак, на жаль, не завжди розмаїта за складом книжкова продукція відповідає положенням правових і нормативних документів.

За результатами проведеного дослідження документного потоку обов'язкових примірників книжкових видань за минулий рік та перше півріччя цього року можна зробити висновок, що тільки третина видавців випускає їх без грубих помилок в оформленні вихідних відомостей. Це такі видавці: Донбаська державна машинобудівна академія, ДП "Всеукраїнське державне багатопрофільне видавництво "Карпати", ТОВ "Видавництво "Астропринт", ТОВ "Видавництво Національного університету "Одеська юридична академія" "ЮРИДИЧНА ЛІТЕРАТУРА", ТОВ "Видавництво "Генеца", Житомирський державний університет ім. Івана Франка, ПП "АРТ СИНТЕЗ-Г", ТОВ "Всеукраїнське спеціалізоване видавництво "Медицина", Національний авіаційний університет, ТОВ "Видавництво "Підручник НТУ "ХП", ТОВ Фірма "ІЛПОН", ТОВ "АСМІ", Вінницький національний технічний університет, ПП-Ф "Волинські береги", ТОВ Творче об'єднання "Гімназія", ПП Зволейко Д. Г., ПП Лисенко М. М., Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Видавництво "Право", ДП "Всеукраїнське спеціалізоване видавництво "Світ", ТОВ "Видавничо-торговий дім "Університетська книга", Приазовський державний технічний університет, ТОВ "Видавництво "Грамота", ТОВ "Центр поліграфії "Компринт", ТОВ "Сакцент Плюс" та деякі інші.

Проведений аналіз також засвідчив, що видавці допускають помилки в оформленні майже усіх елементів вихідних відомостей видань.

Основними елементами вихідних відомостей книжкового видання є: надзаголовкові дані; ім'я автора (співавторів); назва видання; підзаголовкові дані; вихідні дані; класифікаційні індекси УДК, ББК та авторський знак; відомості про видання, з якого зроблено переклад або переклад; ISBN/ISMN; знак охорони авторського права (©); надвипускні та випускні дані.

Розглянемо детальніше, які поширені помилки допускають видавці у книжкових виданнях, та проілюструємо їх прикладами.

Потрібно передусім зазначити, що значна кількість видавців неправильно оформлюють титульну сторінку видань, яка містить основні відомості про видання, іншими словами є його своєрідним паспортом.

Наприклад, приватне мале підприємство "Віртус Інтерпрес" у виданні: Maune A. "Competitive intelligence as an economic phenomenon" допускає грубі помилки: на титульній сторінці наводить елементи звороту титульного аркуша й останньої сторінки. Зокрема замість відомостей про автора і назву подано знак охорони авторського права та відомості про видавця, а номер ISBN — замість вихідних даних.

Як наслідок порушено структуру наведення вихідних відомостей на титульній сторінці: перед назвою видання немає відомостей про автора, назву видання наведено у надзаголовкових даних, після назви видання немає підзаголовкових даних — відомостей, що пояснюють і доповнюють назву, а в нижній частині титульної сторінки немає вихідних даних.

Інший видавець — СПД ФО Пугач О. В. у виданні: Бузько Д. "Ключевой момент" на титульній сторінці наводить тільки назву видання без решти обов'язкових елементів вихідних відомостей.

Суворий порядок вихідних відомостей на титульній сторінці потрібен для того, аби читач і бібліограф не сприймали одні їх елементи за інші, відповідно й бібліографічний опис було складено без усіляких труднощів.

Нерідко видавці допускають помилки у надзаголовкових даних. Нагадаємо: складниками надзаголовкових даних, що потрібно наводити на титульній сторінці, є відомості про організацію, від імені чи за участі якої випускають видання, та відомості про серію (її назву та рік заснування). Крім того, у виданнях різних установ і відомств, що містять інструктивні або нормативні документи, може бути подано відомості про затвердження таких документів.

ТОВ "Видавничий дім "Калита" у виданні "Паліативна допомога" відомості про організацію, від імені якої випущено видання, а саме: Міжнародний фонд "Відродження", подає в іншому, ніж визначено стандартом, місці і в цьому разі змінюється сприйняття функції цього фонду — можливо він є лише спонсором видання? Отже, відомості, про які йдеться, потрібно зазначити у верхній частині титульної сторінки, над ім'ям автора й назвою книги. Тоді інформацію про цю організацію, її функцію однозначно буде зрозуміло та відображено у базах даних видань.

Але найбільше помилок у надзаголовкових даних допускають видавці під час оформлення серійних видань: наводять не у визначеному стандартом місці, без слова "Серія" та року її заснування. Наприклад, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка у виданні: Штось Г. "Духовна складова поетичного мислення Івана Франка. Гуманітарна складова художнього мислення Івана Франка" на титульній сторінці назву серії "Doctor Honoris causa" подає без слова "Серія" та не зазначає рік її заснування. Крім цього, назву серії наводить безпосередньо над прізвищем автора, а не у верхній частині титульної сторінки.

Аналогічні помилки допустили й такі видавці: ТОВ "Видавництво "Знання" у виданнях серії "Классический университетский учебник", ГО "Світ Софії" у виданнях серії "Иоаннова ветвь", ТОВ "Видавництво "Фоліо" у виданнях серії "Карта світу" та ПП "Чайка" у виданнях серії "Найцікавіше про..." і російськомовному аналогу "Самое интересное о...".

Ще один приклад. Видавець ПП "Кристал Бук" у книзі для дітей "Веселая таблица умножения в картинках и стихах" назву серії "Веселые уроки" подає тільки один раз — на останній сторінці, тоді як насамперед потрібно було б навести її на титульній сторінці, а потім повторити на обкладинці й на останній сторінці видання.

Під час наведення відомостей про авторів творів на титульних сторінках видань найчастіше видавці допускають таку помилку: подають відомості більше, ніж про трьох авторів, хоча відомості про чотирьох і більше авторів потрібно розміщувати на звороті титульного аркуша після слів "Автори" чи "Авторський колектив".

Наприклад, ТОВ "Алерта" у виданні: "Договори в сфері інвестування" на титульній сторінці зазначило відомості про чотирьох авторів, і, відповідно, у шифрі зберігання видання неправильно визначило авторський знак — за прізвищем першого автора, хоча потрібно було б визначити за першим

словом назви. А видавець "ПП "Чайка" у виданнях серій "Ляльки", "Хмаринка" та "Облачко" на титульних сторінках цих видань не наводить відомості про авторів перед назвами. Таку само помилку допускає й ПП "Кристал Бук", не наводячи імен авторів на титульних сторінках видань низки серій, зокрема "Велика книжка", "Веселі уроки", "Чарівний світ казок".

А такий видавець, як "ТОВ "Лінгвіст" у посібниках "Lessons Plus for Ukraine" для вивчення англійської мови у початкових класах за різними рівнями ("starter", "1", "2", "3", "4", "5") відомості про авторів (Liashko N., Sushko S.) подає не над назвами видань. Окрім того, у цих самих виданнях назви, наведені в різних місцях видання, подано з розбіжностями: назви, наведені на титульних сторінках, відрізняються від назв, зазначених на обкладинках, а також у макетах анотованих каталожних карток і надвипускних даних на останній сторінці. Наприклад, на титульній сторінці одного із зазначених видань наведено таку назву: "Lessons Plus for Ukraine, starter", на обкладинці — "Lessons Plus" з підзаголовковими даними "for Ukraine Starter", а в макеті анотованої каталожної картки та у надвипускних даних — "Lessons Plus for Ukraine". Наведений приклад є грубим порушенням положень ДСТУ 4861, оскільки не дозволено допускати розбіжності між однаковими відомостями, розміщеними в різних місцях видання. І, погодьтеся, у цьому разі важко зрозуміти, якою ж насправді є назва видання. Варто зазначити, що подібні помилки у наведених назв видань є непоодинокими.

Не можна оминати й такі випадки, коли видавці замість відомостей про авторів над назвами видань наводять відомості про укладачів, що є недостовірними даними. Наприклад, видавець "ТОВ "Акцент ПП" у книзі "Нарисна геометрія" відомості про укладачів помилково наводить на титульній сторінці перед назвою видання, хоча на звороті титульного аркуша зазначає, що ці особи є його укладачами.

Так само видавець "ТОВ "К.І.С." на титульній сторінці 4-го тому багатотомного видання "Українська поезія кінця XIX — середини XX ст." ім'я укладача помилково подає перед назвою, як відомості про автора, хоча зрозуміло, що ця особа не є автором поетичних творів, уміщених до четвертого тому, вона їх тільки збирала та уклала у певній послідовності.

Відповідно до положень стандарту відомості про укладачів потрібно зазначати на титульній сторінці під назвою видання у підзаголовкових даних або переносити їх на зворот титульного аркуша.

Найбільшим за обсягом є такий елемент вихідних відомостей як підзаголовкові дані, які наводять на титульній сторінці після назви видання. Залежно від виду видання підзаголовкові дані можуть містити такі відомості: що пояснюють чи доповнюють назву видання; про його вид за характером інформації та літературний жанр твору; про затвердження видання як підручника, навчального посібника чи офіційного видання; про укладача, титульного, наукового, відповідального редакторів; про автора передмови, післямови, коментарів, перекладача, ілюстратора тощо; про повторність видання (перевидання); про загальну кількість томів (книг, частин), на яку розраховано багатотомне видання; про читачку адресу із зазначенням вікової категорії читачів (у виданнях для дітей).

І саме під час наведення підзаголовкових даних видавці допускають багато помилок. Наприклад, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна у низці видань серії "Суспільно-географічні дослідження регіонів України" у підзаголовкових даних не наводить відомості про вид видання за характером інформації ("Навчальний посібник"); ТОВ "Видавництво "Фоліо" у виданнях серії "Карта світу" допускає розбіжності у наведенні відомостей про літературний жанр твору, поданих у різних місцях видання.

ТОВ "НФ" на титульній сторінці у підзаголовкових даних перекладного видання: Ренд А. "Атлант розправив плечі", випущеного у кількох частинах, не наводить відомості про мову тексту, з якої перекладено твір, а також відомості про загальну кількість частин, на яку розраховано це видання, а порядковий номер окремої частини пронумерувало не арабськими цифрами, як того вимагає стандарт.

Частина видавців у підзаголовкових даних повторних видань не наводить відомості про порядковий номер (наприклад, "Видання 2-ге") та характер перевидання (наприклад, "доповнене"), а також особливості його відтворення.

Так, видавець "Компанія "Імперіал" у збірнику статей "О медиации, или Как быстро разрешить конфликт без обращения в суд" на титульній сторінці не подає відомості про те, що цей збірник є перевиданням (мало б бути подано: "Издание 2-е, дополненное"). ТОВ "НВП "Укрпромторгсервіс" у підзаголовкових даних видання: "Методичні вказівки з підготовки магістерських дипломних робіт" також не зазначило, що це видання є повторним, а ще й переробленим і доповненим.

Львівська комерційна академія у виданні: "Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень" підзаголовкові дані помилково подає у нижній частині титульного аркуша замість вихідних даних, а не під назвою видання.

Багато помилок допускають видавці й під час наведення вихідних даних, які мають містити інформацію про те, де, ким і коли випущено книгу, а саме: місце випуску видання, найменування (ім'я) видавця та рік випуску видання.

Часто-густо у вихідних даних видавці не подають або неправильно зазначають місце випуску видання, не наводять відомості про найменування чи ім'я видавця та рік випуску видання, взагалі не наводять вихідні дані, а видавці-фізичні особи наводять незареєстровані назви, тоді як їм потрібно наводити саме свої імена (прізвище, ініціали) після слова "Видавець".

Наприклад, ТОВ "ВД "Основа" у виданні: Бібік Н. М., Бондарчук Г. П. "Я у світі" не наводить відомості ані про місце, ані про рік випуску видання. А ТОВ "Видавництво "Миргород" у книжці-розмальовці: Янковська О. О. "Країна мрій" у вихідних даних не подає відомості про найменування (назву) видавця.

Низка видавців не подає чи неправильно зазначає у вихідних даних своє найменування (назву) чи імена (видавці-фізичні особи). Так, видавець "ФОП Бреза А. Е." у виданні: Пойда-Носик Н. Н., Бачо Р. Й., Січка І. І. "Інвестиції в туристично-рекреаційну галузь України: теорія та практика регулювання" не подає своє ім'я. ТОВ "Видавництво "ВІВАТ" у вихідних даних більшості видань замість своєї назви наводить видавничий знак. ТОВ "Арт книга" у виданні: Джуда Б. "Крихка імперія. Як Росія полюбила і розлюбила Владіміра Путіна" у вихідних даних замість зареєстрованої назви видавця зазначає назву видавничого проекту — "Медуза".

ТОВ "Видавництво Нью Тайм" у складі вихідних даних видань серій "Живі книги" і "Супертренажер" подає назву, яка відрізняється від внесеної до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи — "New Time", що є недостовірними даними. Крім того, не зазначає відомості про рік випуску видання.

Так само недостовірні дані наводить у вихідних даних на титульній сторінці ТОВ "Видавництво"Фоліо", зазначаючи тільки частину назви — "Фоліо" замість "Видавництво "Фоліо".

Наведені вище порушення суперечать положенням законодавчих і нормативних документів та унеможливають збирання інформації про видання, ідентифікацію видавців, а також державну бібліографічну реєстрацію видань. У виданнях видавці мають наводити свої найменування (імена) саме в тій формі, як їх внесено до Державного реєстру

суб'єктів видавничої справи, або зазначати тільки назву без організаційно-правової форми господарювання.

Нагадуємо також, що у вихідних даних на титульній сторінці має бути подано назву (найменування) саме того видавця, чий ISBN зазначено на звороті титульного аркуша.

Окремі видавці у вихідних даних не наводять також відомості про рік випуску видання. До таких видавців належать: ТОВ "БКК "АСТАМІР-В", ТОВ "Видавництво Анетти Антоненко", ТОВ "Журнал "Радуга", ТОВ "Літера ЛТД", ТОВ "Самміт-книга", ПП "Торсінг плюс", ТОВ "Український центр підготовки абітурієнтів" та інші.

Проведений аналіз також засвідчив, що найбільше помилок допускають видавці під час оформлення звороту титульного аркуша видання, найчастіше — в оформленні макета анотованої каталожної картки, також проставляють не всі Міжнародні стандартні номери книг (ISBN), наводять не всі елементи знака охорони авторського права (©) або ж подають їх з помилками.

Проте чимало помилок видавці допускають й під час наведення шифру зберігання видання (класифікаційні індекси УДК, ББК та авторський знак), який розміщують у верхньому лівому куті звороту титульного аркуша.

Зазначимо, що класифікаційний індекс розкриває зміст видання інформаційно-пошуковою мовою певної класифікаційної системи (УДК, ББК). Ці елементи бібліографічного запису потрібні для інформаційного пошуку видання за змістом. Авторський знак призначено для полегшення і прискорення розміщення за алфавітом видань на полицях та карток у каталогах бібліотек і книгарень. Їх визначають за "Авторськими таблицями" Л. Хавкіної.

Видавець ПП Карпенко В. М. у низці видань, зокрема у виданні "Українсько-англійський розмовник", не подає шифр зберігання видання, так само й ТОВ "Видавництво "Трис" у виданнях серії "Ліпунці". А видавець "ТОВ "Поліграфцентр "Ліра" у виданні: Vujdová N. "Alternative care in Slovakia" не подає не тільки шифр зберігання видання, а ще й макет анотованої каталожної картки та знак охорони авторського права. СПД ФО Тубальцева Н. П. у виданні: Михеев И. И. "Структурная геометрия" не подає обидва класифікаційні індекси — УДК і ББК.

Допускають видавці й такі помилки: КП "Одеська міська друкарня" у виданні: Кухаренко В. А. "Записки о том, чего больше нет" подав неправильно визначені класифікаційні індекси УДК і ББК.

Видавець ПП Федоров О. М. у виданні: Вареник Н. "Синдром энергодифицита: битва за будущее" подав невірно визначений авторський знак — "В18", тоді як потрібно "В31". У виданні "Наедине со всеми", що не має авторів, цей самий видавець знову помилився у визначенні цифрової частини знака — "Н84", має бути — "Н17".

Посиленої уваги видавців потребує складання макета анотованої каталожної картки, оскільки саме у ньому вони допускають чи не найбільше помилок.

До відома: макет анотованої каталожної картки (далі — макет картки) є основою для створення бібліографічного повідомлення про видання в різних інформаційних масивах; він допомагає покупцю зорієнтуватися у змісті книги, сприяє вдалому розповсюдженню, а також може бути відтворений як друківана картка для каталогів і картотек: як традиційних — друківаних, так і електронних.

Найчастіше видавці допускають у макеті картки такі помилки: розміщують його в неналежному місці, порушують установлені ДСТУ 4861 розміри та кеглі шрифтів, не повторюють обов'язкові його елементи — ISBN, анотацію, класифікаційні індекси УДК, ББК та авторський знак, бібліографічний опис складають з порушеннями положень ДСТУ ГОСТ 7.1, ДСТУ ГОСТ 7.80, а анотацію — ДСТУ 7342.

Зокрема, ТОВ "Видавництво "Астон" у виданні: Наумчук В. І., Наумчук, М. М., Ткаченко Т. В. "Зошит з розвитку зв'язного мовлення" допустило низку помилок: заголовок бібліографічного запису (прізвище автора) складено з порушеннями ДСТУ ГОСТ 7.80 та подано у неналежному місці, бібліографічний опис складено з порушеннями ДСТУ ГОСТ 7.1, не наведено повторно ISBN, класифікаційні індекси УДК і ББК після анотації, а на рівні другого рядка бібліографічного запису немає авторського знака.

Найбільше видавці порушують формат макета картки та неправильно розміщують його у виданні. Так, Львівська комерційна академія та ПП "Видавництво "Волинь" у більшості своїх видань макети карток подають у неналежних місцях, тоді як потрібно у нижній частині звороту титульного аркуша, та з порушенням їхніх структур. А ПП Карпенко В. М., окрім зазначених вище помилок, не наводить більшість елементів макета картки: ISBN, анотацію, класифікаційні індекси УДК, ББК та авторський знак.

ТОВ "Компанія "Vaite" у виданні "Науково-практичний коментар до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" макет картки наводить з численними помилками: порушено структуру макета картки, не подано повторно класифікаційні індекси УДК і ББК та авторський знак, подано зайві відомості, які не є складниками макета картки (знак охорони авторського права наведено між бібліографічним описом та анотацією).

Допускають видавці помилки й під час наведення анотацій у складі макетів анотованих каталожних карток: розміщують їх у неналежних місцях чи взагалі не наводять, подають великими за обсягом, малоінформативними, не дотримуються положень ДСТУ 7342 щодо правил складання. Так, Редакційно-видавнича фірма "ПРЕС-КУРС" у виданні: "Гідна уваги англійська мова" анотацію подала за межами макета картки, тоді як анотацію, що є складником макета картки, потрібно розміщувати після бібліографічного опису та ISBN.

Зауважимо, що анотація — це коротка характеристика видання з точки зору його змісту, призначення, виду, форми та інших особливостей. Грамотно складена анотація сприяє успішному продажу книги. Анотація в макеті картки має певний обсяг — 500 друківаних знаків (згідно з ДСТУ ГОСТ 7.9).

Під час перевірки правильності оформлення вихідних відомостей на звороті титульного аркуша чимало помилок зафіксовано у наведенні видавцями Міжнародного стандартного номера книги — ISBN. Переважно це помилки у багатотомних, серійних та перекладних виданнях, в яких помилково подано один ISBN, а треба — два чи три.

Так, Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б.Хмельницького у першому томі багатотомного серійного видання: Е. де Роберти "Сочинения", випущеного спільно з Національним педагогічним університетом ім. М.П. Драгоманова, наводить лише один ISBN, а має бути не менше чотирьох (ISBN кожного з видавців, серії й багатотомного видання загалом). ТОВ "Видавництво "Фоліо" у перекладних виданнях із творами норвезького письменника Ю. Несбьо, випущених у серії "Карта світу", не подає ISBN оригіналів. І таких прикладів неправильного подання ISBN у книжкових виданнях чимало.

Аналітичний огляд помилок щодо оформлення номерів ISBN дозволяє стверджувати, що з кожним роком виходить все менше видань без номерів ISBN. Однак протягом досліджуваного періоду цю помилку допускали такі видавці: ТОВ "Абетка", ТОВ "ВД "АДЕФ-УКРАЇНА", Інститут ядерних досліджень НАН України, ТОВ "Каліграф" тощо.

Помилки допускають видавці й під час подання у виданнях знака охорони авторського права — ©, а саме: не подають знак "©"; порушують послідовність наведення його елементів (знак ©, ім'я (найменування) особи, що має авторське право, та рік опублікування твору); після імені автора не наводять відомості про об'єкт авторського права ("укладання", "доповнення", "переклад ... мовою", "передмова" тощо); не зазначають рік випуску видання. Наприклад, СПД ФО Захаренко В. В. у знаку охорони авторського права на видання "Тварини" поряд із іменами укладачів не подає слово "укладання", а також рік випуску видання.

Поширеною помилкою є ненаведення знака охорони авторського права першого видання у повторних виданнях (перевиданнях) та у перекладних виданнях — © видання-оригіналу. Наприклад, ТОВ "Алерта" у перевиданні книги: Шевчук С. В. "Ділове мовлення. Модульний курс" (5-те видання, виправлене і доповнене) — не зазначив знак охорони авторського права першого видання; Всеукраїнський благодійний фонд "Східноєвропейська гуманітарна місія" у перекладному виданні: Эколс Э. Л. "Благодать, в которой мы пребываем. Изучение Послания к Римлянам" не подає знака охорони авторського права оригінального видання. А видавець ФОП Александра М. В. у виданні: "Теоретичні та прикладні аспекти побудови програмних систем: XI міжнародна науково-практична конференція" не наводить жодного знака охорони авторського права.

Є видавці, які оминають увагою зворот титульного аркуша. Так, наприклад, ТОВ "Поліграфцентр "Ліра" у виданні: Vujdová N. "Alternative care in Slovakia" на звороті титульного аркуша не подає шифр зберігання видання, макет анованої каталожної картки і знак охорони авторського права.

Третьою сторінкою, на якій розміщують обов'язкову частину вихідних відомостей, крім титульної сторінки та звороту титульного аркуша, є остання сторінка видання.

На останній сторінці розміщують надвипускні та випускні дані, в яких видавці також допускають помилки: не подають або подають неправильно визначений вид видання за цільовим призначенням (наприклад: наукове, науково-популярне, навчальне, довідкове, рекламне, літературно-художнє видання тощо), тобто не використовують для цього ДСТУ 3017; у серійному виданні перед іменем автора або назвою видання не наводять назву серії; ім'я автора (авторів) чи укладача (укладачів) подають не у повній формі; не виокремлюють за допомогою засобів вирізнення їхні прізвища; не наводять підзаголовкові дані; елементи надвипускних і випускних даних подають у не визначеному стандарті місці та не у повному обсязі.

Наприклад, ТОВ "Видавництво "Істина" у виданні: Константи́н О. В. "Проблеми захисту в адміністративному судочинстві суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів" над відомостями про автора не подає вид видання за цільовим призначенням. ТОВ "БАХВА" у виданні "Поперечно-кризові больові синдроми" у надвипускних даних видання, що містить колективну працю, у повній формі подає відомості більше, ніж про трьох авторів, тоді як у колективній праці треба наводити імена тільки трьох перших авторів, додучаючи слова "та ін."

Часом видавці у надвипускних даних наводять неправильно чи зовсім не подають назви видань. Таку помилку допустив Буковинський державний медичний університет у виданні "Формування циркадіанних ритмів фізіологічних функцій: участь структур головного мозку й ендокринних залоз".

Видавець ФОП Стасюк Л. С. у надвипускних даних багатотомного видання "Сила почуттів" підзаголовкові дані розміщує не після назви, а також не подає відомості про укладача. ТОВ "ВК "Дике поле" у виданні: "Запорожському абразивному — 75" не зазначає відомості про двох

укладачів та не наводить у дужках відомості про мову тексту видання — "(Російською мовою)". А такий видавець, як ТОВ "Видавництво Івана Малковича "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА" у виданні: Гоголь М. В. "Українські повісті" зовсім не подає надвипускні дані.

Поширеною помилкою, яку видавці допускають під час наведення випускних даних (формат видання та частка аркуша, його обсяг в умовних друкованих аркушах, тираж і номер замовлення друкарні), є часткове їх наведення. Наприклад, СПД ФО Шамрай П. М. у перших двох томах видання "Історичні мідраші Північного Причорномор'я" у складі випускних даних не подає відомості про формат паперу й частку аркуша та обсяг видання в умовних друкованих аркушах. ТОВ "ВД "Ін Юре" у багатотомному виданні "Європейське право. Право Європейського союзу" допустило такі помилки: у над випускних даних у повній формі подає відомості більше ніж про трьох авторів, у випускних даних не зазначило відомостей про тираж видання. ТОВ "Фінарт" у виданні: Трунова І. М., Савченко О. А., Мірошник О. В. "Практикум з енергетичного аудиту в АПК" у випускних даних не зазначило відомості про номер замовлення виготовлювача видавничої продукції, а також відомості про повне найменування й місцезнаходження виготовлювача видавничої продукції та внесення його до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи.

Окремі видавці у випускних даних не подають відомості про повні найменування та місцезнаходження видавців і виготовлювачів видавничої продукції. Так, Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького у виданні: Залож В. В., Морозов І. В., Мисик А. Б. "Теорія і практика наукових досліджень проблем охорони державного кордону" не наводить відомості ані про найменування та місцезнаходження видавця, ані про найменування й місцезнаходження виготовлювача видавничої продукції. Дніпропетровська державна фінансова академія у випускних даних видання: Гальцева Т. О., Бондаревська К. В. "Фізіологія і психологія праці" не зазначає відомості про повне найменування та місцезнаходження видавця, а також відомості про внесення його до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи. ТОВ "Балтія-друк" у виданні: Цайтлер В. "Забуті гріхи" з усіх елементів випускних даних наводить лише відомості про найменування й місцезнаходження видавця та відомості про внесення його до Державного реєстру.

Деякі видавці у виданнях іншою, ніж українська, мовою, не наводять на останній сторінці видання надвипускні та випускні дані українською мовою, що унеможливує ідентифікування як автора, твору, так і видавця й виготовлювача видавничої продукції, а також ускладнює збирання, опрацювання статистичних даних і складання електронних баз даних. Наприклад, ФОП Грінь Д. С. у виданні польською мовою: Chyżna O. "Pedagogiczno-artystyczna działalność nauczyciela szkół podstawowych" — надвипускні та випускні дані подає польською, а не українською мовою, що суперечить правилам оформлення іншомовних видань згідно з ДСТУ 4861.

Висновок. Дослідження стану оформлення вихідних відомостей у книжкових виданнях показало, що є досить велика кількість видавців, які під час підготовки видань до друку не дотримуються основних положень законодавчих і нормативних документів з видавничої справи, випускають видання низької якості через обмежені, неправильно подані або викривлені дані.

Тому видавцям треба приділяти значну увагу питанням вивчення положень стандартів, інших нормативних документів та проводити систематичну й наполегливу роботу для досягнення високої якості видавничої продукції, що сприятиме її успішній реалізації на книжковому ринку та достовірному відображенню інформації про видання у різноманітних базах даних.

Для виправлення ситуації у цій важливій справі фахівці Книжкової палати України надають видавцям консультативну допомогу, а також складають і надсилають листи з переліком помилок і рекомендаціями щодо правильного подання й розміщення окремих елементів вихідних відомостей у книгах і брошурах. Разом із листами надсилають також список основних правових і нормативних документів, які регламентують видавниче оформлення книжкових видань.

Для інформування видавців Книжкова палата України на своєму сайті створила рубрику "Видавцю" з переліками законодавчих (з посиланнями на повні тексти документів) та актуальних нормативних документів, якими мають послуговуватися суб'єкти видавничої справи, а також періодично проводить науково-практичні семінари, на яких розглядаються положення правових і нормативних документів щодо видавничої діяльності та оформлення видань.

Список використаної літератури

1. Про видавничу справу : Закон України від 5 червня 1997 р. № 318/97-ВР : станом на 21 трав. 2015 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Київ : Парлам. вид-во, 2015. — 19 с. — (Серія "Закони України").
2. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 31. — Ст.1058.
3. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять : — На заміну ДСТУ 3017-95 ; чинний від 2016-07-01. — Київ : УкрНДНЦ, 2016. — IV, 38 с. — (Інформація та документація).
4. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). — На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2014-01-01. — Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. — III, 15 с. : іл. — (Інформація та документація).
5. ДСТУ 3814:2013. Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг (ISO 2108:2005, NEQ). — На заміну ДСТУ 3814-98; чинний від 2014-01-01. — Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. — IV, 5 с. — (Інформація та документація).
6. ДСТУ 4861:2007. Видання. Вихідні відомості (ISO 8:1977, NEQ; ISO 1086:1991, NEQ; ISO 7275:1985, NEQ). — Вперше (зі скасуванням ГОСТ 7.4 – 86, ГОСТ ЭД 1 7.4-90); чинний від

2009-01-01. — Київ : Держспоживстандарт України, 2007. — IV, 45 с. : іл. — (Інформація та документація).

7. ДСТУ 7342:2013. Видавничі анотації. Правила складання та подання у виданнях. — Вперше; чинний від 2014-01-01. — Київ : Мінекономрозвитку України, 2013. — IV, 7 с. — (Інформація та документація).
8. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT). — Зі скасуванням ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81, ГОСТ 7.40-82; чинний від 2007-07-01. — Київ : Держспоживстандарт України, 2007. — III, III, 47 с. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
9. ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.80-2000, IDT). — Вперше; чинний від 2008-04-01. — Київ : Держспоживстандарт України, 2009. — III, III, 7 с. : табл. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
10. ДСТУ ГОСТ 7.84:2008. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Видання. Обкладинки та палітурки. Загальні вимоги та правила оформлення (ГОСТ 7.84-2002, IDT). — Вперше; чинний від 2009-01-01. — Київ : Держспоживстандарт України, 2009. — III, III, 3 с. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
11. Грищенко Ф. В. Документи міжнародних і європейських організацій стандартизації : стан, тенденції та перспективи : монографія / Ф. В. Грищенко; Держ. підприємство "Укр. н.-д. і навч. центр проблем стандартизації, сертифікації та якості". — Київ : Спринт-Сервіс, 2016. — 124 с. : іл.

Проанализировано состояние оформления книжных изданий субъектами издательского дела, определен перечень правовых и нормативных документов по издательскому делу и эффективность их применения в профессиональной деятельности издателей.

The state registration of the subjects of the book publishing industry publication, a list of legal and normative documents on publishing and efficiency of their application in professional activity Publishers

Надійшла до редакції 4 липня 2016 року

УДК 655.254.22:311.21

Зіновій Партико,
доктор філологічних наук,
професор
Інституту журналістики
та масової комунікації
Класичного приватного
університету

Володимир Бахрушин,
доктор фізико-математичних наук,
професор
Запорізького національного
технічного університету

Статистика помилок в авторських оригіналах

Проаналізовано понад 11 тис. помилок, які допустили автори в 55 авторських оригіналах (понятійних [наукових і навчальних], художніх і публіцистичних) і які виправили редактори. Метою дослідження було групування помилок, виявлених редакторами в авторських оригіналах, за відомими видами, з'ясування частот цих видів помилок, їхнє ранжирування, а також визначення величини відхилень кількості цих помилок у різних порціях текстів від середніх значень. Було застосовано такі прийоми та методи дослідження: аналіз (якісний і кількісний), класифікація, підрахунок (середніх величин та відхилень), порівняння (кількості помилок в оригіналах різних стилів). Одержані результати можуть бути використані: для удосконалення навчальних планів спеціальності "Видавничі справи та редагування"; під час конструювання систем редагування; для подальшого дослідження статистики помилок в авторських оригіналах; у практичній діяльності редактора.

Ключові слова: авторські оригінали, помилки, статистика, класифікація помилок.

Вступ. В едитології для досягнення низки цілей потрібно мати дані, причому надійні, щодо кількості помилок в авторських оригіналах. Проте таких даних у літературі як вітчизняній, так і зарубіжній практично немає (для по-

рівняння зазначимо, що статистику спотворень досліджено значно краще). Виходячи з викладеного, для дослідження було обрано тему, яка полягає у виявленні кількості помилок в авторських оригіналах, що належать до різних видів